

IX.

Fremmedartiklerne 1569.

Medens den i foregaaende Stykke omtalte Omarbejdelse af Kirkeordinansen aldrig fik Lovskraft, fremkaldte Forholdene nogle Aar efter et andet kirkeligt Lovarbejde, der

blev af megen Vigtighed og en tidlang i visse Maader var at agte som et symbolsk Skrift for den dansk-norske Kirke. Jeg sigter herved til Frederik II's saakaldte Fremmedartikler. Anledningen til deres Udstedelse var Indvandringen af endel Nederlændere, som de haarde Religionsfølgelser fordrev fra deres Hjemstavn. Disse bleve i Begyndelsen modtagne med stor Gjæstfrihed her i Landet, saaledes som følgende Kongebrev viser ¹⁾:

F. 2. Giøre alle witterligt, att effterthij thenne Breffuissere, Isbrandt Roluffsen aff Amderstam, Malere, for os haffuer berett, hurledes hand for Religionens skyld haffuer weritt fororsagitt mett høstrue och børn att bortdrage aff Nederlandene och seg paa it anditt sted att begiffue, som hand mett en god och tryg samuittighed kand leffue vden fare, och therefore wnderdanigst er begerendes att boesette seg her vdj wor Kiøbsted Kiøpnehaffn, sin nering her sammestedz mett handel och wandel att søge och bruge, tha haffue wij aff wor synnerlig gunst och naade wndt och tilladt, och nu mett thette wortt obne breff wnde och tillade, att for^{ne} Isbrand Roluffsen maa bliffue boendes her vdj for^{ne} wor Kiøbsted Kiøpnehaffn, och her nere og bierge sig, ligesom andre wore wndersotte, och skall hand mue were frij for ald skatt, wagthold och all anden borgerlig oc byes tyngue vdj x sambfelde aar, nest effter thette wortt obne breffs datum regnendes, dog saa att hand skall were os, och wore efterkommere, Konninger vdj Danmarck, oc Danmarckes Riige huld och troe, och wortt och Riigens gaffn oc beste aff hans yderste formuffue wiide och ramme. Thij forbiude wij alle, ehue the helst ere eller were kunde, serdeles vore Fogitter, Embitzmend oc alle andre, for^{ne} Isbrand Roluffsen her emod at hindre, eller mett nogen borgerlig och byes tyngue, effter som forskreffuet staar, vdi nogre

¹⁾ Afskrift i Langebeks Diplom. En lignende Bevilling gaves 31 Marts 1569 Caspar von Bemelen, der ogsaa for sin Tros Skyld havde forladt Nederlandene og agtede at nedsætte sig i Malmø.

maade att besuerre, wnder wortt hyldeste och naade.
Giffuet Haffniæ 3 Februarii 1569.

Det varede imidlertid ikke længe, inden Regjeringen fik Betænkeligheder ved disse fremmedes uhindrede Ophold her, da det rygtedes, at de hemmelig holdt religiøse Forsamlinger, der syntes at vidne om, at de tilhørte en anden Religionsbekjendelse end den her i Landet herskende. Universitetets Professorer fik derfor følgende Befaling om at anstille Undersøgelser og give Indberetning om Forholdet:

Til the hoglerde vdi Vniuersitetet i Kiøpnehaffn.

Frederich etc.

Wor synderlig gunst tilforn. Wii wille ether naadigst icke forholde, att oss er till wiidendis worden, att ther skall en partt aff the Nederlender, som till Kiøpnehaffn komme ere, holde nogen hiemmelige forsamlinge for thennom selfue, oc ther bruge theres handell, effther then wiiss som wederdøbere oc sacramenterere pleyer att giøre. Oc efftherthij wij ingen wisse forfaring ther om haffue, oc paa thett att ther som sligt skulle were forhender, att ther vdj thiide maa foris raad till: Bede wij ether oc aluorligen befale, attj mett all fliid oc windskibelighett wille were ther om att vdspøre leyligheden, oc att fange att wide, om saadant sker oc huor sig alting ther mett begiffuer. Oc huad i ther om forfarer oc ether forekommer, i thett wforømmeligen lader oss wiide. Thj wij for ingen deell wille see gienom fingre, møggett mindre liide eller tilstede, nogett sligt i wore Riiger att schulle foretagis eller haffue fremgang. Her mett giør i wor wilge oc befaling, oc wij forlader oss ther wisseligen till. Frederichsborg 29 Junij (15)69.

De højlærdes Beretning om Resultatet af Undersøgelsen er neppe bevaret; men i hvad Retning deres Forslag er gaaet, skjønnes med Sikkerhed af de 25 Religionsartikler, som kort efter udkom, og hvori enhver fremmed, som tog fast Ophold i Riget, skulde examineres, saaledes at Til-

ladelsen til hans fortsatte Forbliven i Landet gjordes afhængig af, om han vilde give disse Artikler sit Bifald eller ikke. De udkom samtidig paa Prent (Kbhvn, trykte af Laurentz Benedicht. 1569. 4) i latinsk, dansk og tydsk Text, og optryktes senere endnu tvende Gange, nemlig 1615 og 1643, sidste Gang i en større Samling af Forordninger. Den latinske Text er aftrykt i Pontoppidans *Annaler* o. fl. St.; men da den danske Text nu kun er tilgængelig i de sjældne særskilte Udgaver, finder jeg det passende at gjøre den almentilgængelig ved at meddele den her.

Stormectigste Høybaarne Førstis och Herris, Her Frederichs den Andens, Danmarckis, Norgis etc. Konnings: Mandat om nogle visse Vilkaar oc Artickler, som de Fremmede, der begære at bygge oc bo her i Rigerne, skulle indgaa.

Wi Frederich thend Anden met Guds naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis Konning, Hertug vdi Slesuig, Holsten, Stormarn och Dytmersken, Greffue vdi Oldenborg och Delmenhorst: Giøre alle witterligt, At effterthi wi komme vdi wiss forfaring, at møgit fremmit Folck, aff adskillige Nationer, Begiffuer sig ind vdi vore Riger, Danmarck, Norge och andre Lande Oss vndergiffne, Och er at formode, Att en stor part aff thennom haffuer en anden Tro och mening om thend sande Religion och rette Guds thieniste, end wi selff, och vore Vndersotte vdi for^m vore Riger haffue. Huor vdaff med tiden kand komme Splid. Twedragt och wenighed, Bode vdi thend rene Lærdom, och bequemme Ceremonier, Som vdi wor kiere Herre Faders, Salig och høglofflige ehukommelses Regering, och til thenne dag vdi wor tid wanfechtid haffuer werit, Tha paa thet saadanne wlempe maa i tide forekommis, Och wore Riger, Lande och Vndersotte mue bliffue wed thend Reene och wforfalskit Lærdomme, Som Wi haffue annammit,

Och hoss huilcken Wi med Guds hielp, saa lenge Gud sparer oss Liffuit, bliffue wille, Haffue Wi ladit forfatte nogre Christelige Artickle om thend rette och sande Religion, Och thennom forskickit til the Hederlige och høgerde Mend, wore Superintendenten, vdi for^m wore Riger, Danmarck, Norge, och andre Lande som Oss tilhøre, Vdi huilcke the skulle Examinere och Offuerhøre Alle the fremmede och Wdlendiske, som for to Aar forleden, och til thenne tid, ind vdi wore Riger och Lande kommen ere, Och her effter komendis worder, och werelse och woning ther wdi bekommit haffuer, Och effter thenne Dag bekomme kandt, Och huilcke aff for^m Fremmede, thet were sig en eller flere, som icke forscreffne Artickle, alle och huer serdelis, i alle theris Ord och Puncter, Welvilligen annamme wille, Och der hos bliffue, thend eller the skal icke tilstedis Platz eller werelse wdi nogen wore Riger eller Lande at haffue, ey helder at bekomme. Befindis och nogen, wnder ith helligt Schien, eller swigelige, at annamme och swere paa samme Artickle, Och ther effter kand spørris, Och i Sandhed bewisis anderledis at giøre, Tha skal thend eller the, huiss Brøst saa findis, straffis paa Liff och Gotz, wden ald naade i noget maade. Men huilcken som icke wil anamme och swere paa for^m Artickle, hand maa och skal strax inden tre Dage ther nest effter, Att hand bliffuer Examinerit, Vden ald forhindring (Saa møgit Religionen er anrørendis) forsee sig, med Høstru, Børn, Goedtz, och ald huiss hannom met retthe tilhører, aff wore Riger och Lande, Men fortøffuer hand ther lenger, Tha skal hand straffis ther offuer effter som forschreffuit staar. Skal och Borgemestere och Raadmend wdi Kiøpstederne, wdi wore Riger Danmarck och Norrige, Aldelis ingen fremmede, eller Wdlendiske, thage eller annamme wdi Borgerschaff, eller och tilstede werelse och woning hoss thennom att haffue, Wden the haffue Superintendentens och Sogneprestens Windnisbyrd (i thet Stigt och thend Bye the achte at boe) om thieris tro och mening, om thend

sande Religion, klarlig bescreffuit, och beseglit. Her efter sig alle och huer skal haffue at rette. Giffuit paa vort Slot Kiøbenhaffn, thend 20. Septembris. Aar etc. 1569. Vnder wort Signet.

Fem oc tiue Artickler, Som skulle faaregiffuis alle de Fremmede oc wdlendige, som begære aff Kon: Matt: værelse oc bolige i disse Riger Danmarck oc Norge.

Enddog den hellige Kirckis Symbola, som ere det Apostoliske, Niceniske oc Ambrosij, Item den Ausborgiske bekiendelse, kunde være en ret Regel at følge, naar nogle skulle om Christendommens lærdom offuerhøris: Dog alligeuel paa det forfalskelse vdi den rene lærdom oc splidactighed dissbedre forhindris oc affuendis kunde, Da skulle Superintendenten oc Sognepresterne faareholde disse effterschreffne Artickler for alle de Fremmede, som skulle faa loff at være oc bo i disse Riger, oc skal icke nogen tilstedis her at bliffue, som effterschreffne artickler icke samtycke oc annamme vil.

I. Om Guds Ord.

Om de annamme oc bekiende det ord, som i Lowen, Propheter, Psalmer, Euangelisternis historier, oc Apostlernis Epistler oss forskreffnit er, at være sandelig, vden all suig oc til, Guds ord och røst, ved huilcket Gud haffuer sig oc sin villie obenbarit for Verden. Item, om de bestaa, at dette ords liudelig tieniste oc Predicken er fornøden i den Christelig Kircke, oc at huer skal fly, lige som Dieffuelens forgifft, all den lærdom, som er imod dette Guds ord.

II. Om den Christelige Kircke.

Om de tro, at den Christelig Kircke er hellige Menniskers Samfund, wdi huiss vduortis forsamling der ere

baade leffuendis oc døde Lemmer. Item, om de tro, at Mahometiske Secter ere aldelis affskild oc fremmet fra Guds Kircke oc Menighed, oc ere Dieffuelen vndergiffne, saa vel som alle andre Secter, huilcke wor Herris Jesu Christi Euangelium icke annamme.

III. Om Gud.

Om de kiende, bekiende oc paakalde en sand leffuendis Almectig Euige Gud, som er en eniste Kilde til alt gaat, som alt gaat giffuer, som haffuer obenbaret sig ved sit Ord oc vnderlige gierninger. Item, om de tro, at i en watskilde Guddom ere tre atskilde Personer, Faderen oc Sønnen oc den HelligAand, vdi en natur oc værelse, lige euige oc almectige. Item, om de fordømme Arij ketterij, huilcken Seruetus oc nogle andre i disse Aar vilde paa ny indføre.

III. Om vor Meglere.

Om de tro oc bekiende, at Guds Søn, som er den anden Person i Guddommen, haffuer anammit Menniskelig natur fuldkommelig, saa at det er en Person, at Gud oc Menniske er en Christus, den eniste Meglere imellem Gud oc Menniske, icke paa sin Mandoms vegne alleniste, icke heller paa sin Guddoms Vegne alleniste, Men den gantske person, Gud oc Mand.

V. Huor aff Synden er kommen.

Om de tro, at vore første Forældre haffue syndet icke aff Guds forordinering, tilskyndelse oc villie, men aff deris egen fri villie. Item, om de acte, at alle Menniske (dog Christus vndertagit) ere for deris første Forældris fald, oc deris egen genstridighed besmittet oc Syndskyldige, ia end ocsaa vredsens Børn, som Paulus taler.

VI. Om Menniskelig mact og formue.

Om de bekiende, at Menniskene, før end de aff Guds naade bliffue igenfødde, ere saa nedsiuncken i Synden oc

holdis fangne vnder Dieffuelen, at de huercken forstaa, søge, ville eller giøre det som gaat er, megit mindre kunde de met den verdskyld, som Papisterne kalde meritum congrui, opuecke Gud til at deele sin Naade met dem.

VII. Om Guds Low.

Om de bekiende, at Guds Low, som er i de X. Budord befattet, skal predickis i den Christelig Kircke. Item, om de samtycke, at Guds Low er nyttig i trende maader: Vduortis, saa at den regærer vor vduortis leffnit, seeder oc omgengelse: Induortis, saa at den straffer oc offuerbeuiser Samuittigheden, at den er Syndskyldig for Guds asiun : oc Aandeligen, at den regærer Guds Børns gantske liff oc leffnit. Item, om de bestaa, at intet Menniske kand bliffue Retfærdig ved Lowens gierninger.

VIII. Om Euangelio.

Om de samtycke, at Euangelium er en predicken, som skal almindelig for alle Predickis, vdi huilcken naade oc Syndernis forladelse i Christi naffn, som er død for vore Synder oc opstanden for vor Retfærdigheds Skyld, tilbiudis alle dem, som omuende sig, foruden all Personers, køns oc Landskabs anseelse i nogen maade.

IX. Om Retfærdiggjørelse.

Om de tro, at Menniskens Retfærdiggjørelse er at den, som tror paa Jesum Christum, haffuer Syndernis forladelse, Christi Retfærdigheds tilregnelse, oc anammis naadelige ved Christum til Guds naade oc venskab, foruden all verdskyld oc gierninger.

X. Om Penitentze.

Om de bekiende, at en salige Penitentze er it Menniskis omuendelse til Gud, ved troen til Jesum Christum: huilcken Penitentze staar i disse try stycker, som ere Anger och ruelse for Synden, Troen, oc en ny Lydactighed.

XI. Om Helliggiørelsen.

Om de bestaa, at Helliggiørelsen (i huilcken wi giøris døde, Saa at Syndsens vanart dødis oc dempis i oss, oc wi giøris leffuende, saa at Guds Aand opuecker i oss villighed til Guds lydactighed) nødactelig følger met Troens Retfærdighed, Endog den bør grandgiffuelig oc flitelig at atskillies fra den Retfærdighed som oss aff Guds naade oc Barmhertighed wforskyt skenckis oc giffuis.

XII. Om dem som falde, effter at de ere omuende ved Troen.

Om de bestaa, at den helligAand oc troen forkastis met villige Synder, som giøris imod Samuittigheden, Som Daud gjorde, der hand falt i Hoer og mord. Item, om de bekiende, at de Menniske, som haffue værít deelactige i Guds naade oc Barmhertighed, oc falde siden i Synden, kunde komme til naade igen, naar de vdi en sand penitentze omuende sig til Gud.

XIII. Om Guds Dyrckelse.

Om de bekiende, at Guds Dyrckelse er den gierning, som Gud selff befalet haffuer, som giøris i troen, til Guds ære besynderligen. Item, om de bestaa, at Menniskens paafund ere icke Guds Dyrckelse.

XIII. Om Helligens Paakaldelse.

Om de samtycke, at Helligens Paakaldelse er Affguderij, oc at Affguders oc Billeders dyrckelse er fordømt, indført aff Dieffuelen, til Guds Søns bespottelse, som er den eniste meglere imellem Gud oc Mennisken, som gaff sig selff til en Genløselse for alle.

XV. Om Daaben.

Om de dømme, at et Menniske skal ekon en gang døbis. Item, om de tilstæde at smaa Børn skulle oc døbis. Item, om de forsuære oc forsage alle Anabaptisters oc vederdøberes Sector. Item, om de ville lade deris Børn oben-

barlige i vore Kircker døbis, met de vanlige Ceremonier, som hoss oss i Børnedaab brugis.

XVI. Om Herrens Nadere.

Om de tro Herrens Legeme, som er giffuit for oss, oc hans Blod, som er vdgydit for oss, til Syndernis forladelse, at være sandelige oc visselige tilstæde vdi hans Naderis Sacramente. Item, om de tro, at denne Nadere er det ny Testamente, i huilcket Guds Søn beuiser sig at forlade alle dem deris Synder, som tro paa hannem. Item, om de ville met oss gaa til det Høyuerdige Sacrament, oc anamme det i den Christelig forsamling, som wi gjøre.

XVII. Om Messen.

Om de bestaa, at den Papistiske Messe er Antichristens Affgud, met huilcken Guds Søn bespottis, oc hans hellige Nadere vanhelligis.

XVIII. Om Eed.

Om de samtycke, at Christne Menniske maa suerrie, naar det vdkræffuis aff deris tilbørlige Dommere, eller oc det gielder om Guds ære, eller deris Næstis velfærd.

XIX. Om Ceremonier.

Om de ville anamme, holde oc bruge de Ceremonier oc Hellige dage, som i vore Kircker ere sæduanlige oc vedtagne.

XX. Om Øffrighed.

Om de bekiende, at Øffrighed er Guds ordning: Om de bekiende, at den Verdslig Øffrighed skal met all flid tage vare paa, at begge Guds Lows taffler ved mact holdis: Om de tro, at it Christet Menniske maa oc kand være vdi Øffrigheds befalning met en god Samuittighed: Om de mene, at Øffrighed maa vden Guds fortørnelse straffe efter sine Lowe de onde som skyldige ere oc offuertrædere. Item, om hand maa straffe met Suerd Guds bespottere. Desligeste

om Øffrigheden maa met Vaaben oc verge beskerme sine Vndersaatte imod Fienders vold oc wret.

XXI. Om Vndersaatte.

Om de bekiende, at Vndersaatte ere effter Guds myndige befalning plictig til at være deris Øffrighed hørig oc lydig vdi alt det som sømmeligt er, det er, naar Vndersaattene icke synde der met, at de giøre det Øffrigheden dem befalit haffuer.

XXII. Om Ecteskab.

Om de dømme, at Ecteskab er allereniste en Mands oc en Quindis lofflig tilhobe føielse.

XXIII. Om Skersild.

Om de dømme, at den Papistiske Skersild er ekon AntiChristens paafund, Som beskermis for Bade skyld¹⁾, lige som Paffuens Afflad, Vigilier, oc Aartider for de døde.

XXIV. Om den Yderste Dom.

Om de bestaa, at der skal bliffue en almindelig Dom, i huilcken de som haffue giort gaat, skulle faa Løn, men de som haffue giort ont, skulle faa deris fortiente straff. Item, om de tro, at de samme Legeme som wi her haffue, skulle opstaa paa den Yderste Dag.

XV. Om Menniskens vilkaar effter Opstandelsen.

Om de tro, at de Gudfryetige, som hensoffue i Troen til Jesum Christum, skulle til Euig tid være Christo lige, oc vdi all Euighed nyde, bruge oc beholde den Himmelske ære oc wdødelig Herlighed, foruden all fryet oc fare for noget ont i nogen maade. Item, om de tro, at alle Jesu Christi Fiender, være sig Mennisker eller Dieffuele, skulle pinis met Euige pine oc plage, foruden all forhaabning oc foruentelse eller forleskelse i nogen maade.

¹⁾ Lat.: Quæstus gratia.

Angaaende Publicationen af disse Artikler udgik der nogle Maaneder efter Udstedelsen følgende kgl. Befaling til Bisperne i Danmark og Norge:

Superintendenterne offuer alt Danmarck och Norige finge breffue, som effterfølger.

Wiider, att wij haffue ladett vdtgaa wor obne mandatt vuder wor hand och seegel och ter hoes nogen artickle, huorledis wij wille holdis skall mett fremmede och vden-dische folck, som komme ind vdj wore Riiger Danmarck och Norge och thennem ter vdi kiøpstederne eller paa landett wille boesette; och haffue befallett oss elsk^e hederlig och høylerd Mand Mester Poffuell Madsenn Superintendent vdi Siellandtz stigt samme breffue oc articler att forskicke ether thilhende. Thij bede wij ether och wille, attj for^m wort obne mandat lader vpsla paa kirkedørre och raadt-huse vdj kiøpstederne vdi ethers stigt, och siiden alffuor-ligen och mett ald fliid holder ter offuer, at for^m wor wilge oc befallinge i alle maade offuer alt ethers stigt fuld-gjoris, och att therfore ingen forsømmelse tagis, saa frambt i icke wille stande till rette. Her wiider at rette ether effter. Datum Frederichsborg thend 26 Decembris Aar effter Christi fødtzell 70. (o: 1569).

Spørge vi om Forfatteren til Fremmedartiklerne og deres senere Anvendelse, da kan der ingen Tvivl være om, at D. Niels Hemmingsen maa anses for den egentlige Forfatter af disse Artikler, selv om en eller anden Ændring kan stamme fra nogen anden af Professorerne. Thi ikke blot stemme Udtryk i Artiklerne paa en iøjnefaldende Maade med Sætninger i hans theologiske Skrifter (f. Ex. Art. II med hans Kommentar over Psal. LXXXIV, der netop udkom 1569), men M. Henrik v. Bruchofen, tidligere Christian III's Hofpræst, nu Dekan i Lund, omtaler i et Brev (dat. Lund, Paaskedag 1570) til Frederik II det som en almindelig bekjendt Sag, at Hemmingsen havde forfattet Artiklerne, hvorhos han antyder nogen Utilfredshed med den

Maade, hvorpaa Nadverlæren her var udtrykt, og mener, at Hemmingsen havde udtalt sig klarere og bedre i sin »Tabula de cœna Domini« fra 1557¹⁾. Hvad Anvendelsen af Artiklerne angaar, da vise de senere Aftryk og mange andre Vidnesbyrd, hvor stor en Betydning der i den følgende Tid tillagdes dem. I et Brev af 15 Sept. 1576 fra K. Frederik II til Kurfyrst August af Sachsen omtaler Kongen, at der allerede ofte og mange Gange om Aaret var holdt »publica Examina« over disse Artikler »durch unsere verordneten Pastores und Theologen«, og at man lod de fremmede, som underkastedes denne Prøve, bekræfte deres Udsagn med Ed²⁾.

¹⁾ Schumacher, Gelehrter Männer Briefe an die Könige von Dänemark I, 371 -2.

²⁾ Dette Brev findes meddelt nedenfor S. 266.